

SANOAT KORXONALARIDA ESG KO'RSATKICHLARINI BAHOLASH INDIKATORLARI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

ALIMOV JAMSHID BAHRIDDIN O'G'LI

Toshkent kimyo-texnologiya instituti

tadqiqotchisi

alimovjamshid621@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tezisda sanoat korxonalarida ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv yo'nalishlarini qamrab oluvchi ESG ko'rsatkichlarini baholash indikatorlari tizimini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Sanoat korxonalari faoliyatining barqarorligini baholashda mavjud indikatorlarning mazmuni, ularni shakllantirish tamoyillari hamda amaliy qo'llash imkoniyatlari yoritilgan. ESG ko'rsatkichlarini korxona faoliyatining o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirish, indikatorlarning o'lchanuvchanligi va taqqoslanuvchanligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Takomillashtirilgan indikatorlar tizimidan foydalanish korxonalarning ekologik mas'uliyati, ijtimoiy samaradorligi va boshqaruv sifatini kompleks baholash imkoniyatlarini kengaytirishi asoslangan. Shuningdek, natijalardan boshqaruv qarorlarini qabul qilishda foydalanish yo'nalishlari belgilangan.

Kalit so'zlar: ESG, ESG ko'rsatkichlari, ESG indikatorlari, sanoat korxonalari, barqaror rivojlanish, ekologik barqarorlik, ijtimoiy mas'uliyat, korporativ boshqaruv, ekologik indikatorlar, ijtimoiy indikatorlar, boshqaruv indikatorlari, ESG baholash.

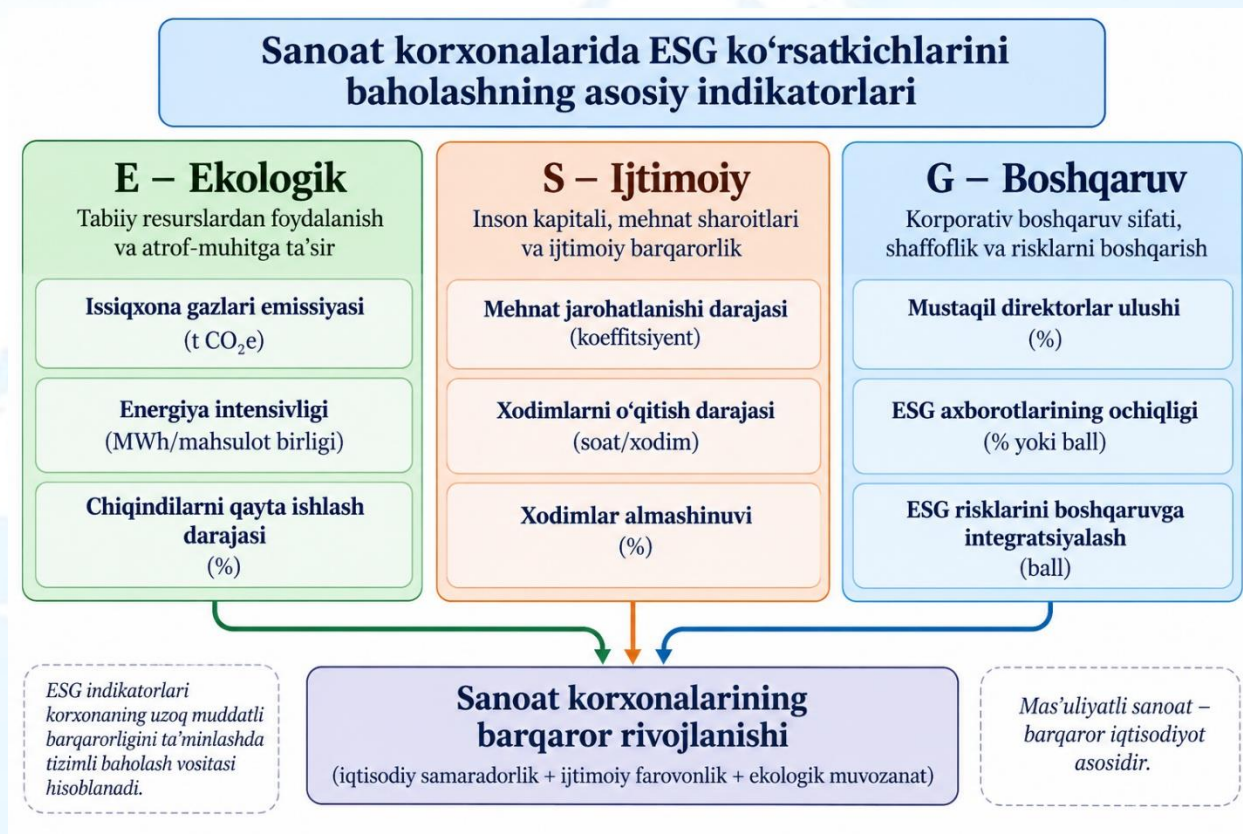
Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida barqaror rivojlanish tamoyillarining ahamiyati ortib borishi sanoat korxonalari faoliyatini baholashga bo'lgan yondashuvlarning ham o'zgarishiga olib kelmoqda. Korxona faoliyatining samaradorligini faqat moliyaviy natijalar, ishlab chiqarish hajmi yoki rentabellik ko'rsatkichlari orqali baholash yetarli bo'lmay qolmoqda. Zamonaviy sharoitda korxonalarning atrof-muhitga ta'siri, xodimlar va jamiyat oldidagi ijtimoiy mas'uliyati, shuningdek, korporativ boshqaruv sifati ham ularning uzoq muddatli barqarorligini belgilovchi muhim omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu jihatdan ESG tamoyillari sanoat korxonalari faoliyatini kompleks baholashning muhim vositasiga aylanmoqda.

ESG yondashuvi ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv bilan bog'liq ko'rsatkichlarni yagona baholash tizimida birlashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, sanoat korxonalarida energiya va tabiiy resurslardan foydalanish, atmosferaga chiqariladigan zararli moddalar, ishlab chiqarish chiqindilari, mehnat sharoitlari, xodimlar xavfsizligi, ijtimoiy himoya, boshqaruv shaffofligi va manfaatdor tomonlar bilan munosabatlar kabi masalalar alohida ahamiyatga ega. Mazkur yo'nalishlarni aniq va o'lchanadigan indikatorlar asosida baholash korxonaning barqaror rivojlanish darajasini obyektiv aniqlashga xizmat qiladi.

Sanoat korxonalarida ESG ko'rsatkichlarini shakllantirish korxonaning barqaror rivojlanish holatini ekologik, ijtimoiy va boshqaruv omillari asosida kompleks baholash imkonini beradi. Ushbu yondashuvda ekologik komponent ishlab chiqarish jarayonining atrof-muhitga ta'siri va resurslardan foydalanish samaradorligini, ijtimoiy komponent inson kapitali hamda mehnat munosabatlarining barqarorligini, boshqaruv komponenti esa korporativ nazorat, shaffoflik va risklarni boshqarish sifatini ifodalaydi. ESG indikatorlarini tanlashda ularning o'lchanuvchanligi, davrlar bo'yicha taqqoslanuvchanligi va sanoat faoliyatining o'ziga xos xususiyatlariga mosligi muhimdir. IFRS S1 va IFRS S2 standartlarida ham barqarorlikka oid axborotlarni boshqaruv,

strategiya, risklarni boshqarish, metrikalar va maqsadlar doirasida yoritish nazarda tutilgan. Bundan tashqari, IFRS S2 tarmoqqa xos ko'rsatkichlardan foydalanishga alohida e'tibor qaratadi (1-rasm):

**1-rasm. Sanoat korxonalarida ESG ko'rsatkichlarini baholashning
asosiy indikatorlari tizimi¹**

ESG indikatorlarini uch yo'nalishda tizimlashtirish sanoat korxonasi barqarorligini ko'p mezonli baholash imkoniyatini shakllantiradi. Ekologik ko'rsatkichlar resurs sig'imi va ishlab chiqarishning atrof-muhitga ta'sirini aniqlasa, ijtimoiy indikatorlar inson kapitali, mehnat xavfsizligi va kadrlar barqarorligini tavsiflaydi. Boshqaruv ko'rsatkichlari esa mazkur ekologik va ijtimoiy masalalarning korporativ qarorlar, nazorat va risk-menejment

¹ Ilmiy izlanishlar natijasida muallif tomonidan tayyorlangan

tizimlariga qay darajada kiritilganini aniqlashga xizmat qiladi. Bunday yondashuv ESG samaradorligini alohida ko'rsatkichlarning oddiy yig'indisi sifatida emas, korxonaning uzoq muddatli faoliyatiga ta'sir qiluvchi o'zaro bog'langan omillar majmui sifatida talqin qilish imkonini beradi. IFRS standartlarida ham barqarorlikka oid risk va imkoniyatlarni boshqaruv, strategiya, risklarni boshqarish hamda metrikalar va maqsadlar bilan bog'liq holda ochiqlash belgilangan. Shu jihatdan tanlangan indikatorlar keyinchalik ularni normallashtirish, vazn koeffitsiyentlarini asoslash va integral ESG indeksini hisoblash metodologiyasini ishlab chiqish uchun analitik baza bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bunda tarmoqlar o'rtasidagi texnologik farqlar, korxona hajmi va ma'lumotlarning ishonchliligi albatta hisobga olinishi zarur.

Sanoat korxonalarida ESG tizimining tarkibiy tuzilishi korxona faoliyatining ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv jihatlarini yagona strategik boshqaruv makonida muvofiqlashtirishga asoslanadi. Mazkur tizimning o'ziga xos xususiyati shundaki, unda barqaror rivojlanish korxonaning alohida funksional vazifasi emas, balki ishlab chiqarish, investitsiya, kadrlar, risklarni boshqarish va korporativ nazorat jarayonlariga singdiriladigan boshqaruv tamoyili sifatida namoyon bo'ladi. ESG tuzilmasining ekologik komponenti ishlab chiqarishning tabiiy muhitga ta'sirini tartibga solishga, ijtimoiy komponenti korxona va inson kapitali o'rtasidagi barqaror munosabatlarni shakllantirishga, boshqaruv komponenti esa qarorlar qabul qilishning shaffofligi va institutsional mas'uliyatini ta'minlashga yo'naltiriladi.

Ushbu komponentlarning o'zaro muvofiqlashtirilishi korxonaga barqarorlik bilan bog'liq omillarni strategik rejalashtirish jarayonida hisobga olish imkonini beradi (2-rasm):

2-rasm. Sanoat korxonalarida ESG tizimining tarkibiy tuzilishi²

Mazkur yondashuvning iqtisodiy mazmuni ESG mezonlarini alohida tadbirlar yig'indisi sifatida emas, balki korxona qiymatini shakllantiruvchi o'zaro bog'liq boshqaruv omillari tizimi sifatida talqin qilishdan iborat. Ekologik yo'nalish resurs tejamkorligi, chiqindilarni kamaytirish va iqlim tavakkalchiligini boshqarish orqali xarajatlar hamda operatsion barqarorlikka ta'sir qiladi. Ijtimoiy yo'nalish inson kapitali, xavfsiz mehnat, teng imkoniyat va iste'molchilar manfaatlarini hisobga olib, mehnat unumdorligi, ishonch va korxonaning ijtimoiy barqarorligini mustahkamlaydi. Boshqaruv yo'nalishi esa shaffoflik, hisobdorlik, ichki nazorat, korrupsiyaga qarshi mexanizmlar va strategik rejalashtirishni birlashtirib, qarorlar sifatini oshiradi. Ushbu uch yo'nalish strategiya, amaliy jarayonlar, ko'rsatkichlar, monitoring va tahlil orqali uzluksiz boshqarilganda, ESG iqtisodiy samaradorlik bilan ekologik va ijtimoiy natijalarni uyg'unlashtiruvchi mexanizmga aylanadi. ESG komponentlari korxonada parallel faoliyat yurituvchi mustaqil bloklar emas, balki umumiy boshqaruv tizimining o'zaro bog'langan elementlari hisoblanadi.

² Ilmiy izlanishlar natijasida muallif tomonidan tayyorlangan

Shu jihatdan ESG integratsiyasi korxona siyosati, ichki jarayonlar, mas'uliyat taqsimoti, monitoring va boshqaruv qarorlarini qayta ko'rib chiqish amaliyotini birlashtiradi. Bunday tarkibiy yondashuv sanoat korxonasining barqarorligini faqat joriy iqtisodiy natijalar bilan emas, balki ekologik cheklolarga moslashish, inson kapitalini saqlash va institutsional ishonchlilikni mustahkamlash salohiyati asosida baholash imkonini beradi. Buning natijada ESG korxonaning uzoq muddatli rivojlanish sifatini belgilovchi kompleks boshqaruv tizimi sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, sanoat korxonalarida ESG ko'rsatkichlarini baholash indikatorlari tizimini takomillashtirish barqaror rivojlanish, iqtisodiy samaradorlik va raqobatbardoshlikni ta'minlashning muhim shartidir. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ekologik, ijtimoiy va boshqaruv indikatorlarini korxonaning tarmoq xususiyatlari hamda faoliyat ko'lamidan kelib chiqib tabaqalashtirish maqsadga muvofiq. ESG ko'rsatkichlarini yagona raqamli platformada shakllantirish, ularni muntazam monitoring qilish va moliyaviy natijalar bilan o'zaro bog'lash taklif etiladi. Shuningdek, indikatorlarning vazn koeffitsiyentlarini belgilash asosida kompleks ESG indeksini ishlab chiqish, ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish hamda ma'lumotlarning ishonchliligini mustaqil baholash amaliyotini joriy etish zarur. Mazkur takliflar resurslardan samarali foydalanish, ekologik xavflarni kamaytirish, inson kapitalini rivojlantirish va korporativ boshqaruv sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 21-iyuldagi "Ma'muriy islohotlar doirasida investitsiyalar, sanoat va savdo sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-111-sonli Farmoni. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-6540957>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 18-apreldagi "Ishlab chiqarish, eksport va tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirish, savdo va sanoat siyosati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-67-sonli Farmoni. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-7483820>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-avgustdagi "Hududlarda sanoat salohiyatini yanada oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-295-sonli Qarori. URL: <https://lex.uz/uz/docs/-7069813>
4. Xaydarova K.A. Yashil marketing konsepsiyasini rivojlantirishda ESG tamoyillari va ISO 50001 energetika menejmenti tizimining integratsiyasi // "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" ("Green Economy and Development") jurnali. 2026. Vol. 4, №6, iyun.
5. Nematullayev H., Bo'stonova N. Yashil buxgalteriya (Green Accounting) va ESG hisobotlari: raqamli iqtisodiyot sharoitida barqaror rivojlanishning strategik vositalari // "Muhandislik va Iqtisodiyot" jurnali. 2026. Vol. 4, №7. B. 190–195.
6. Xolikova S. Korporativ konfliktlarni tartibga solishning moliyaviy mexanizmlari // "Muhandislik va Iqtisodiyot" jurnali. 2026. Vol. 4, №5. B. 1318–1324.
7. Пригарина Е.В., Климовских Н.В. Повышение инвестиционной привлекательности предприятия // Economy and Business: Theory and Practice. 2022. № 8 (90). С. 194–197. DOI: 10.24412/2411-0450-2022-8-194-197
8. Khujamurodov A. J., Jahongirov R. J. Peculiarities of corporate strategy and risk prevention in joint stock companies. // Актуальные научные исследования в современном мире» ISSN 2524-0986. 59 (часть 3), 21. – 2020. – Т. 25.
9. Ковалев М.А., Щербаченко П.С. Роль ESG в привлечении инвестиций // Вестник Евразийской науки. 2025. Т. 17. № 5. 81ECVN525